

เมฆาชีชะตาประเทศ

บทความนำเสนอทัศนะของ
ศาสตราจารย์ธีรยุทธ บุญมี¹

ช่วงที่คนไทยเรากำลังเคร่งเครียด วิตกกังวล ในฐานะผู้ร่วมชะตากรรมผมขอเสนอแง่คิดมุมมอง ที่มุ่งจะสร้างความหวัง ความเข้าใจต่อกันและกัน

1. ปัญหาโควิด 19 ต้องเข้าใจความเป็นสังคมของมนุษย์ สังคมไทยกำลังทำสงคราม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ร่วมกันทำกิจกรรมหลายมิติ ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ ความเชื่อ กีฬา บันเทิง ฯ แต่โรคระบาดแบบโควิด 19 เป็นการทำลายล้างเผ่าพันธุ์ระหว่างมนุษย์กับเชื้อโรค ในภาวะสงครามเช่นนี้สิ่งพื้นฐานที่ต้องรักษาไว้ 3 ระดับ คือ 1. การดำรงชีวิตอยู่ในกลุ่มสังคมเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 2. การรักษาพื้นฐานการเป็นมนุษย์ และ 3. คือความเป็นรัฐชาติเพื่อแก้ปัญหาใหญ่ ๆ เพื่อติดต่อสัมพันธ์กับชาติอื่น มิติอื่น ๆ บางอย่างถูกตัดทิ้งไปก่อนหรือลดความสำคัญลงไป แต่บางอย่างก็ไม่ใช่เป็นการบังคับเด็ดขาด เช่น ความเห็นต่างทางมาตรการนโยบายการเรียกร้องให้มาตรการเป็นธรรมทั่วถึงจากฝ่ายค้านหรือผู้คนที่หายไปก็ยังสามารถ

2. เชื้อโรคโจมตีความเป็นสังคมของคน ต้องอาศัยพลังทางสังคม การปรับกระบวนทัศน์ใหม่ และการจัดระเบียบ การจัดการสังคมใหม่ เป็นมาตรการตอบโต้

ในอดีตมนุษย์อยู่เป็นกลุ่มขนาดเล็ก เวลาเกิดโรคระบาดมนุษย์อาจเลือกสลายสังคม แยกเป็น 2-3 ครอบครัว หนีขึ้นเขาเข้าป่า หรืออพยพทั้งกลุ่ม เช่น พระเจ้าอู่ทองโยกย้ายคนไปตั้งกรุงศรีอยุธยาฯ แต่ปัจจุบันเราเป็นสังคมใหญ่ มีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน

¹อาจารย์ประจำวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

ชั้น ตั้งแต่การรวมกลุ่มขนาดใหญ่ด้วยความเชื่อ อารมณ์ ความตื่นเต้น เช่น การรวมกลุ่มทางศาสนา การแข่งขันมวย ฟุตบอล คอนเสิร์ต ฯ การรวมกลุ่มทางการ เช่น องค์กรบริษัท หน่วยราชการ กิ่งทางการ เช่น การไปตลาด งานแสดงสินค้า นักรถสาธารณะ งานปาร์ตี้ ไวรัสจะโจมตีได้ทุกจุด เรามีทางเลือกเดียวคือต้องร่วมกันสู้ โดยทุกคนเป็นนักรบหมด ในช่วงที่เราใช้มาตรการสังคมคือการเก็บตัวอยู่ในบ้าน ที่จริงคือการเป็นแนวหน้าสุดในการต่อสู้กับศัตรู แต่ละวันที่เราอยู่บ้านเท่ากับช่วยกันเปิดเผยตัวตนของเชื้อโรคได้ทุก ๆ วัน เมื่อครบ 14 วันตามทฤษฎีเชื้อโรคก็จะถูกเผยตัวได้หมด แต่ในความเป็นจริงก็จะมีอีกส่วนหนึ่งซึ่งหลุดรอดไปได้ ถ้าใช้เวลา 1 เดือนก็ถือว่าน่าจะหลงเหลืออยู่น้อยมาก โดยมีแพทย์ พยาบาล สาธารณสุข เป็นปราการแข็งแกร่งที่ทั้งสู้รบและบัญชาการ และปกป้องรักษาทุกคนด้วย

การเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับมาตรการต่าง ๆ มามองว่าเราเป็นฝ่ายกระทำมีความจำเป็น เพราะแทนที่จะรู้สึกเป็นฝ่ายรับ หดหู่ หมดหวัง โกรธเคืองแพทย์ พยาบาล หรือรัฐ เราจะมองในมุมกลับเป็นฝ่ายกระทำที่มีความมุ่งมั่น ความมั่นใจ และภูมิใจในการต่อสู้ร่วมกันของประชาชน แพทย์ พยาบาล สาธารณสุข และทุกหน่วยงาน

3. มาตรการ Social Distancing หัวใจสู้โควิด 19

โดยปกติมนุษย์จะจัดระยะห่างทางสังคมว่าควรใกล้ชิด/ห่าง ทางการ/ไม่ทางการ เป็นกันเอง/ไม่เป็นกันเอง เป็นกติกามารยาททางสังคมที่กำหนดไว้แล้ว การสร้างระยะห่างทางสังคมขึ้นใหม่ (social distancing) นี้เป็นการขอเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เดิมให้ห่างขึ้นเป็นแบบระมัดระวัง ไม่ใช่เพราะรังเกียจเดียดฉันท์

วัตถุประสงค์ของ Social Distancing ก็คือไม่ให้เชื้อโรคมีโอกาสกระโดดจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ที่ได้ผลสูงสุดก็คือการอยู่บ้าน การปิดห้าง ร้านอาหาร ออฟฟิศ บางส่วน เพราะเท่ากับปิดไม่ให้มีการพบปะกันของผู้คนจำนวนมาก จากนั้นคือการเว้นระยะ 2 เมตรหรือการสร้างอุปสรรคสกัดเชื้อโรค (social barrier) ไม่จับมือ ใช้หน้ากากอนามัย การตรวจสอบอุณหภูมิ หรือการใช้แอปติดตามตัว (tracing) การลดการพบปะทางสังคมโดยตรง (contact) เช่น การประชุม การรับประทานอาหารร่วมกัน ทั้งหมดเป็นการปิดล้อมบังคับศัตรูเปิดเผยตัวเพื่อทำลายล้างโรคในที่สุด

4. เมฆาชีชะตาประเทศ ต้องเข้มข้นขึ้น เจ้าหน้าที่บังคับใช้มาตรการจริงจัง 100%

การต่อสู้กับโรคระบาดมี 3 มาตรการตามลำดับความร้ายแรง ความรุนแรง น้อยสุดใช้วิธีติดตาม ตรวจสอบ รักษา (contact tracing, testing และ treat) ซึ่งไทย สิงคโปร์ เกาหลี จีน เก่งมาก และได้ผลสูง แต่เมื่อการติดต่อขยายตัวเกินกำลังการ ติดตาม ก็ต้องเพิ่มและยกระดับมาตรการรวมพลังทางสังคมกำหนดระยะห่าง social distancing แต่ถ้าคนในสังคมยังไม่ตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหา ไม่ร่วมมือกัน พอ ก็จำเป็นต้องใช้มาตรการที่ 3 คือการบังคับทางสังคม (social sanction) ซึ่งก็คือ การบังคับใช้กฎหมาย ออก พ.ร.ก. ฉุกเฉิน ใช้ พ.ร.บ. สงครามบางด้าน เช่นการบังคับ ภาคเอกชนให้ทำกิจกรรมช่วยเหลือการสู้โรค

ในปัจจุบันนี้เราใช้มาตรการที่ 3 มาได้ครึ่งทาง ตัวเลขผู้ป่วยที่รายงานกันมากก็สะท้อนว่ากำลังเกิดผล แต่เมฆายนเป็นเดือนที่ทุกฝ่ายต้องทุ่มเททำงานอย่างหนักที่สุด

1. ต้องเลี่ยงการระบาดแบบ super cluster หรือ super spreader ที่เกิดกรณี สนามมวย การชุมนุมศาสนา เพราะมันเสริมการระบาดแบบข้ามชนชั้น (cross sectorial) ลงสู่ชนชั้นล่าง และข้ามภูมิศาสตร์ที่ต้องแก้ปัญหาคือจริงจังคือเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งคนหลายแสนอาจฝ่าฝืนกลับบ้านและจะมีส่วนกระจายเชื้อไปทุกชนชั้นและทุกภูมิภาค อย่างแท้จริง ต้องหาวิธีแก้อย่างเด็ดขาด ที่ต้องระวังเพิ่มเติมคือตลาดขนาดใหญ่ ชุมชน แออัดในทุกจังหวัด

2. จังหวัดส่วนใหญ่มีผู้ติดเชื้อจังหวัดละไม่กี่ราย ขณะนี้มีมาตรการทั้ง 3 ชั้น ให้ใช้แล้ว ถ้าเจ้าหน้าที่ไม่ละเอียดควรจะควบคุมได้ แต่มีบางจังหวัด เช่น ภูเก็ต เชียงใหม่ ชลบุรี นนทบุรี สมุทรปราการ 4 จังหวัดภาคใต้ อยู่ในสภาพคล้ายกรุงเทพ ฯ ก่อนตัวเลข จะข้ามหลักร้อยมาเป็นหลักพัน ต้องใช้มาตรการเข้มข้นและบังคับใช้จริงจังจึงจะสำเร็จ

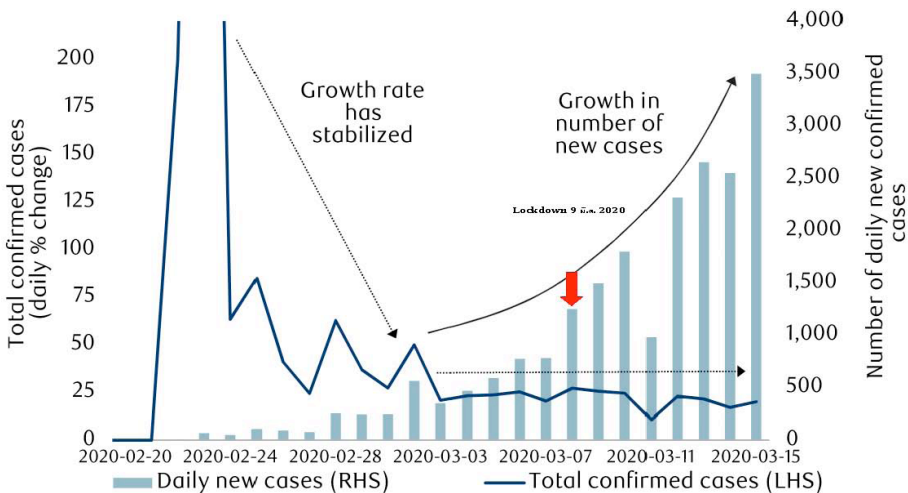
3. คำสั่งต้องเข้าใจสภาพรูปธรรม มี logistics และผู้ปฏิบัติรองรับให้สำเร็จ เช่น จะจัดระยะห่างบนรถสาธารณะในเมืองและต่างจังหวัด แต่รถไม่พอก็จะปฏิบัติไม่ได้

5. สู้อีกระยะ เราชนะได้แน่

ที่ผ่านมาแพทย์ พยาบาล สาธารณสุขของเราทำงานได้ดีเยี่ยม ทันทกาล รัฐบาลก็ปรับตัวอย่างถูกต้องที่ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านแพทย์เป็นผู้นำทางความคิด ตัวเอง หันไปพิจารณาภาพรวมและดำเนินมาตรการต่าง ๆ รองรับ ถือว่าทำได้ถูกทางไม่สาย

เกินไป มีโอกาสควบคุมไม่ให้เกิดโรคกันเกือบทั้งเมืองเหมือนอิตาลี อังกฤษ สเปน อเมริกา ซึ่งถือว่าปัจจุบันประสบความสำเร็จในการควบคุมโรค ทั้งนี้นอกจากปัจจัยผู้นำ มีปัญหาเรื่องวัฒนธรรมของประเทศ ซึ่งประชาชนมีความเป็นปัจเจก มั่นใจตัวเอง ไม่ค่อยยอมตามผู้อื่นง่าย ๆ กลุ่มยุโรปได้รักษาความสนุกสนาน ส่งผลให้การติดเชื้อยังเพิ่มทะยานตลอดเวลา แม้หลายประเทศจะสั่งปิดเมืองแล้วก็ยังล้มเหลว

จำนวนผู้ป่วยโควิด 19 ที่เพิ่มขึ้นในแต่ละวันของประเทศอิตาลี ยังควบคุมโรคไม่ได้

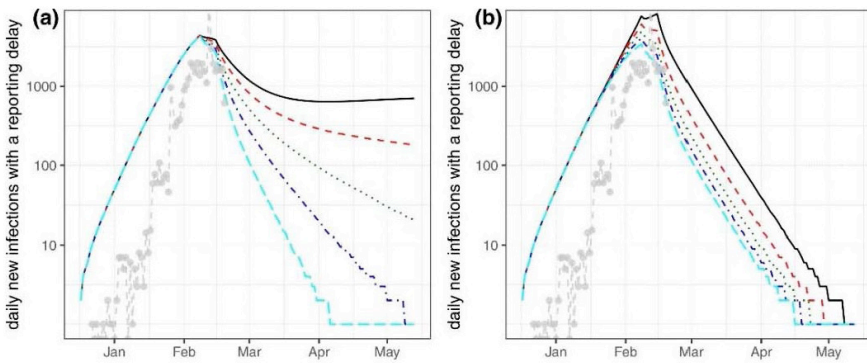

ที่มา E. Lascelles. (2020). MacroMemo – March 16 – March 20 2020: All about Covid-19, <https://www.rbcgam.com/en/ca/article/macromemo-march-16-march-20-2020/detail>.

สำหรับคนไทยมีพวกวัยรุ่นหนุ่มสาว หรือพวกนอกขอบ พวกปฏิเสธชัดขึ้นลงดีสุดโต่งจำนวนหนึ่ง ซึ่งนับรวมก็คงไม่กีเปอร์เซ็นต์ คนไทยในช่วงที่ 1 คือ ม.ค. - ก.พ. ได้ปรับพฤติกรรมส่วนตัวด้วยการตื่นตัว “กินร้อน ช้อนกลาง ล้างมือ” พอสมควร ตามมาการใช้หน้ากากอนามัยมากขึ้น กระจายไปสู่ชาวบ้านและต่างจังหวัดชัดเจนตั้งแต่สัปดาห์ที่ 2 ของเดือน มี.ค. ในช่วงปัจจุบันจนถึงการประกาศภาวะฉุกเฉิน (26 มี.ค.) คนไทยร่วมมือกับการรณรงค์การสร้างระยะห่างทางสังคมได้ดีพอสมควร ซึ่งโดยการ

สังเกต (ไม่ใช่การสำรวจหรือวิจัย) ก็น่าจะถือได้ว่าคนไทยได้ร่วมแรงร่วมใจในเรื่องนี้ในระดับราว 70% ขึ้นไป แต่ยังเป็นที่จะต้องติดตามดูพัฒนาการอย่างใกล้ชิด ถ้าดูจากกรณีของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกการเลือกเส้นทางที่เข้มข้นและบังคับจริงจังดูจะเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด

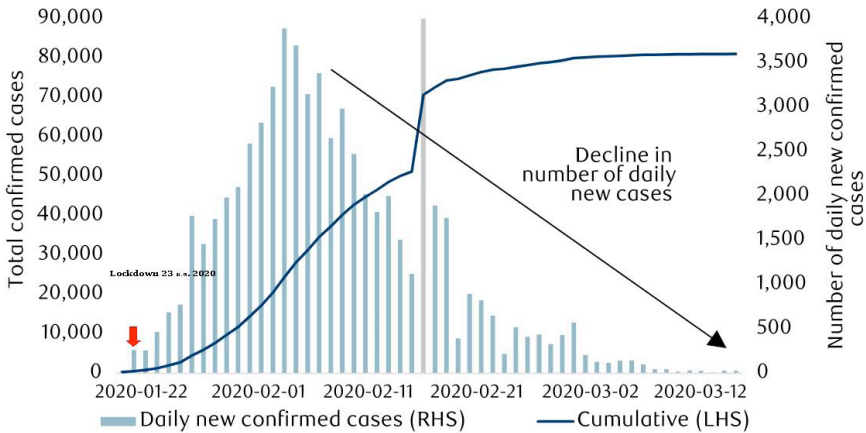
1. จากงานวิจัยของนักวิชาการชาวจีน (D. He และ Dushoff 2013 - งานสร้างโมเดลการศึกษาการระบาดของไข้หวัดใหญ่ปี 1913 และ Q. Lin และคณะอีก 10 คน 1 เม.ย. 2020) ได้ชี้ว่าการร่วมมือทั้งของภาคประชาชนและรัฐบาลทั้งสองปัจจัยช่วยให้การระบาดของไวรัสโควิด 19 ในจีนสงบลงได้ (กราฟสีฟ้า)

ที่มา Q. Lin et al. (2020). “A conceptual model for the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in Wuhan, China with individual reaction and governmental action” in International Journal of Infectious Diseases 93 (2020), p. 215.

2. ตัวเลขผู้ป่วยเพิ่มของไทยในช่วง 1 สัปดาห์ที่ผ่านมา คือ 122, 106, 107, 111, 91, 109, 143, 136 สะท้อนว่าความตื่นตัวและมาตรการ “ควบคุมการเคลื่อนย้ายระหว่างเมือง” ของรัฐบาลเริ่มได้ผล เพราะกราฟเหวี่ยงตัวไปด้านข้างคล้ายใกล้จุดสิ้นเขา จะแกว่งตัวเช่นนี้ไปอีกระยะหนึ่ง ในมณฑลหูเป่ย์หลังจากการ “ปิดเมือง” อย่างเต็มที่ จำนวนผู้ป่วยทางการยังเพิ่มขึ้นต่อไปอีกประมาณไม่ถึง 2 สัปดาห์เศษ จากนั้นก็ลดลงอย่างฮวบฮาบชัดเจน

การชะลอตัวของการแพร่ระบาดของโควิด 19 ในประเทศจีน

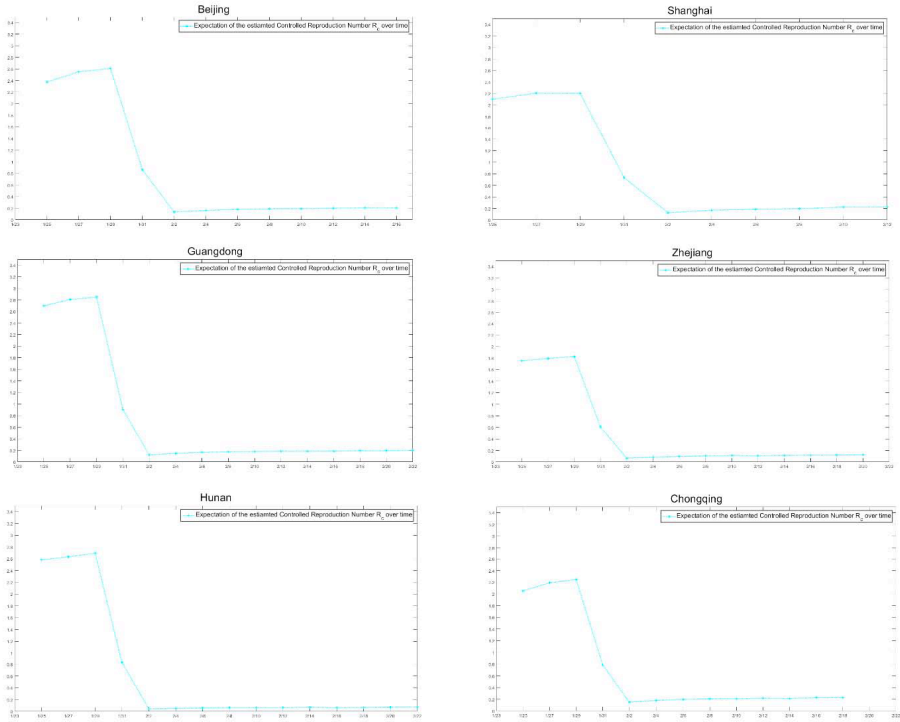

ที่มา E. Lascelles. (2020). MacroMemo – March 16 – March 20 2020: All about Covid-19, <https://www.rbcgam.com/en/ca/article/macromemo-march-16-march-20-2020/detail>.

3. งานวิจัยของนักวิชาการมหาวิทยาลัยปักกิ่งของจีน คือ Y. Zhang และผู้ร่วมวิจัยอีก 5 ท่าน ได้สรุปว่า มาตรการที่เข้มข้นของจีนได้ผลในการหยุดและยับยั้งการแพร่ระบาดของโควิด 19 ได้ทุกเมือง ได้มีการค้นพบสำคัญ เช่น มาตรการสอบสวนติดตามผู้ป่วยทุกราย มีความสำคัญมาก ซึ่งจีน สิงคโปร์ และเกาหลีได้รวมทั้งไทยทำได้ผลดีมาก และผู้ป่วยซึ่งไม่แสดงอาการมีอยู่เป็นจำนวนพอสมควร (แต่ศักยภาพการแพร่กระจายถือเป็นเพียงครึ่งหนึ่งของพวกที่แสดงอาการ) แต่สะท้อนว่าเรายังมีความจำเป็นต้องมีการสุ่มตรวจหรือติดตามเคสต่าง ๆ อย่างเต็มที่ต่อไป แม้ในอนาคตที่การระบาดดูสงบลง

ข้อสรุปสุดท้ายที่สำคัญมากคือ ผลจากการควบคุมเข้มข้นของจีนทำให้ตัวเลขการแพร่กระจายตัว R_0 ของโควิด 19 จาก 1 คนไปได้ก็ลดลงอย่างรวดเร็ว จากค่าเฉลี่ยประมาณ 2-3 (คนป่วย 1 คนแพร่เชื้อออกไปได้อีก 2-3 คน ถ้าตัวเลขน้อยกว่า 1 แสดงว่าโรคกำลังสงบลง) ลดลงเหลือเพียงประมาณ 0.2 ภายในเวลาเพียง 10 วัน ซึ่งถือว่าดีมาก ถ้าคนไทยทำได้เพียงใกล้เคียงกับ 1.0 ซึ่งเป็นค่าที่การระบาดจะคงตัวหรือใกล้เคียงกับ 1 ก็ถือว่าโชคดี เป็นกำลังใจให้เราตื่นตัวป้องกันต่อไปจนกว่าการระบาดในโลกจะสงบลง และต้องป้องกันอย่างที่สุดไม่ให้เกิดเหตุการณ์ super spreader ขึ้นอีก

กราฟแสดงค่า R0 ของเมืองต่าง ๆ ของจีน

ที่มา Y. Zhang, et al. (2020). Prediction of the COVID-19 outbreak based on a realistic stochastic model, <https://doi.org/10.1101/2020.03.10.20033803>.

เอกสารอ้างอิง

- E. Lascelles. (2020). MacroMemo – March 16 – March 20 2020: All about Covid-19, <https://www.rbcgam.com/en/ca/article/macromemo-march-16-march-20-2020/detail>.
- Q. Lin et al. (2020). “A conceptual model for the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in Wuhan, China with individual reaction and governmental action” in *International Journal of Infectious Diseases* 93 (2020).
- Y. Zhang, et al. (2020). *Prediction of the COVID-19 outbreak based on a realistic stochastic model*, <https://doi.org/10.1101/2020.03.10.20033803>.